

MUSTAFA SUPHİLER

*(Değerlendirmeler-
Anmalar-Şahsi Dosyası)*

Transliterasyon ve Derleyen:
BANU İŞLET
CEMİLE MORALIOĞLU KESİM

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık: Gönül Göner

Kapak Fotoğrafı: Mustafa Suphi trenin kapısında, Eylül 1920'de Bakü
Doğu Halkları Kurultayı'na gidiyor.

Masanın başındaki kravatlı kişi Komintern Başkanı Zinovyev.
(Kaynak: RGASPI -Rusya Devlet Siyasi ve Sosyal Tarih Arşivi-, f.495,
op. 266, d. 250.)

İstanbul Eylül 2020

ISBN: 978-605-4513-56-7

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:

İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)

Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8

Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul

Tel: 0212 496 11 11

Bu kitap 2019'da yaşama gözlerini yuman Feridun Kamil Gürgöz'ün
bağışıyla yayınlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Komintern Belgelerinden	11
Harici Büro'nun Açıklaması	13
RKP(b) MK Politbüro Toplantısının 36 Nolu Protokolünden.	14
Dr. Şefik Hüsnü'nün Notları	17
KUTV'da Değerlendirme Toplantısı	24
Suphi Günü İçin Rapor	38
Suphi'nin Hareketi	53
YENİ ÇAĞ'dan	60
Ölümsüz savaşçılar	61
Mustafa Suphi (İnancası bütün bir enternasyonalci)	73
47.inci yıldönümü münasebetiyle MUSTAFA SUPHİleri anıyoruz	92
50. yıldönümü dolayısıyla DUYURU	124
51'inci yıldönümü dolayısıyla Büyük kurbanlarımızı anıyoruz	128
Mustafa Suphi'nin Türk Halkına Çağrısından	133
Mustafa Suphi Dosyası	135
Türk Halkının Seçkin Evladı	136
SBKP MK'ne	147
Zinovyev yoldaşa	148
Zinovyev yoldaşa	150

Dışışleri Bakanı Çiçerine, Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne, Zinovyev'e	152
Arşiv İlmühaberi	153
İlmühaber	154
İlmühaber	155
İlmühaber	155
Kimlik Anketi	157
Daimi Paso	158
Yetki Belgesi	159

SUNU

Mustafa Suphi ile ilgili olarak Mete Tunçay'ın *Mustafa Suphi'nin Yeni Dünya'sı* ve Yavuz Aslan'ın *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi* belgesel çalışmalarının ardından, TÜSTAV Yayınları ve Sosyal Tarih Yayınları, Mustafa Suphi'nin Mayıs 1920 sonlarında Azerbaycan'a gelişiyle başlayan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı çalışmalarından Ocak 1921'de Türkiye'den gönderdiği son rapor-mektuba kadar Komintern arşivinde yer alan belgeler kümesinin yayını tamamlandı: *Haziran-Eylül 1920 TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLÂTI*, Der.: Banu İşlet – Cemile Moraloğlu Kesim, *TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLÂTLARININ BİRİNCİ KONGRESİ (TKP KURULUŞ KONGRESİ)*, Der.: Emel Seyhan Atasoy - Meral Bayülgen ve *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-1* ve *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ-2*, Çev.: Yücel Demirel. TÜSTAV Yayınları'ndan ayrıca *MUSTAFA SUPHI VE YOLDAŞLARI* (Çevrimyazı: Burhan Tuğsavul) kitabının da 4. basımı yapıldı; bu kitabın gözden geçirilmiş yeni transliterasyonunu Emel Seyhan Atasoy – Meral Bayülgen imzasıyla bu yıl yayınlayacağız. Sosyal Tarih Yayınları ise 2020'de Mete Tunçay hocamızın yıllar önce *Türkiye'de Sol Akımlar 2 1925-1936* kitabında yayınladığı *15'ler Hatı-*

rası kitabını, gözden geçirip, ilk hazırlık aşamasındaki ve Rusça baskısındaki makalelerle zenginleştirerek yeniden yayınladı.

Elinizdeki çalışmada yer alan kimi belgelerin ilk baskısı uzun süre önce tükenen Rüstem Aziz imzasıyla yayınlanmış Mustafa Suphiler kitabında da yer alıyordu. Bu baskıda Wilhelm Pieck Sekreterlik dosyalarından ulaştığımız 1936 yılına ait iki yeni belgenin transliterasyonlarıyla birlikte, Komintern 4. Dünya Kongresi sırasında, 1922 sonlarında Türkiye’de komünistlere dönük tevkifat konusunu ele alan ve M. Suphi ve yoldaşlarının Karadeniz’de canice öldürülmelerine de işaret eden RKP(b) MK Politbüro toplantısının 36 nolu protokolünün çevirisini de sunuyoruz.

Türkiye komünist hareketinin ilk öncüleri Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı ve yoldaşlarının¹ 28-29 Ocak 1921’de Karadeniz’de öldürülmelerinin 100. yıl dönümünde mücadeleleri ve anıları önünde saygıyla eğiliyoruz.

Erden Akbulut
Eylül 2020

1 Karadeniz’de 28-29 Ocak’ta yaşamını yitirenler: Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Bahaeddin, Kâzım Hulusi, Kıratioğlu Maksut, Hilmi oğlu İsmail Hakkı, Ahmet oğlu Hayrettin, Mehmet oğlu İsmail Hakkı, Emin Şefik, Ahmet oğlu Süleyman Tevfik, Ali oğlu Kâzım, Hatipoğlu Mehmet, Hacı Mustafa oğlu Mehmet, İbrahim oğlu Cemil Nazmi.

KOMINTERN BELGELERİNDEN

HARİCİ BÜRO'NUN AÇIKLAMASI

Üçüncü Enternasyonal İcra Komitesine²
(Bütün mercilere)

Fırkamızın faaliyetinden telaşa düşen burjuvalar ve bürokratlar tarafından yoldaşımız Mustafa Suphi'yi ve diğer Merkezi Heyet azasını vahşiyane itlaf ettiler. Türkiye'de sınıf mübarezesinin ilk kurbanları olarak fedayılı hayat eden bu yoldaşlar kanlarıyla Türkiye komünistlerine kırmızı bir yol çizmiş oldular. Hepimiz bu çizgileri takip etmekten bir an çekinmeyeceğimizi onlara karşı ihtiramkârane başımızı eğerek ahd ü peyman eyleriz.

Türkiye Komünist Fırkası
Harici Bürosu

2 *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 31_36, Belge No: 118/217 [Eski Türkçe], TÜSTAV transkripsiyon ekibi: Yücel Demirel, Banu İşlet, Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen, Cemile Moraloğlu Kesim.

Belge No.90³

RKP(B) MK POLİTBÜRO TOPLANTISININ 36 NOLU PROTOKOLÜNDEN.

16 Kasım 1922

(...)

*Telefondan 13 Kasım 1922 tarihli
isticvapla*

18. Zinovyev yoldaşın Ankara'da tutuklanan komünistlerle ilgili önerisi.

a) Çiçerin yoldaş Ankara'da tutuklanan komünistlere karşı uygulanan zulüm (işkence, kurşuna dizme tehdidi) konusunda hemen etkin diplomatik önlemleri almakla memur edilmelidir.

b) Pravda vb. merkez yayın organlarına Türkiye'de komünist partisine yıkıcı darbe indirilmesi konusunda yazı yayınlamaları önerilmeli.

Rusya Sosyal Politik Tarih Devlet Arşivi (RGASPI).
Fon 17, Müfredat defteri 3, Dosya 322, Yaprak 2, 3.

Asıl metin: Daktilo.

3 G. M. Adibekov, J. G. Adibekova, L. A. Rogovaya, K. K. Şirinya, *Politbyuro TsK RKP(b)-VKP(b) i Komintern: 1919-1943 gg. Dokumenty* (RKP(b) MK-SKP(b) MK Politbürosu ve Komintern: 1919-1943. Belgeler.), Rusya Politik Ansiklopedisi (ROSSPEN), Moskova, 2004, s. 142-144.

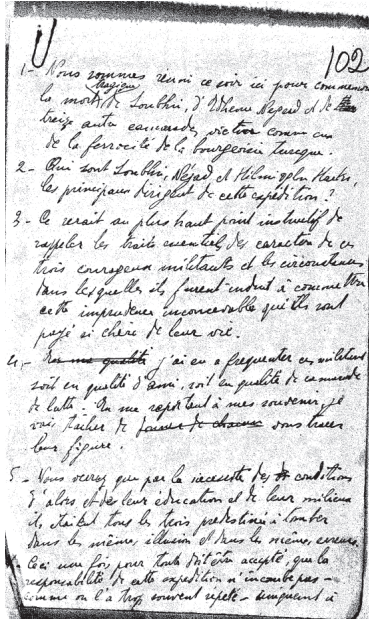
Notlar

1 - (...)

2 - Bu karar Zinovyev'in Lenin, Troçki, Radek ve Buharin'e 14 Kasım 1922'de, yani Komintern'in IV. Kongre oturumları sırasında çektiği telgrafa bir yanıt niteliğindedir. Telgrafta şöyle deniyordu: "Ankara'daki işkence ve kurşuna dizme tehditleri konusunda Kongre'de de sessiz kalınmamalıdır. Safarov'un (Doğu Şubesi'nin şefi), ardından bir Türkün birer konuşma yapmasını, bundan sonra kongrenin Türkiye işçi ve askerlerine kısa bir çağrısını gerekli buluyorum. Sorunun önemi dolayısıyla sizin görüşünüzü soruyorum. Eğer perşembe sabahına kadar bir itiraz olmazsa, ben belirlenen adımları atacağım" (Fon 5, Opis 3, Dosya 141, Yaprak 5) Daha Komintern'in girişimi üzerine Bakû'de yapılan (1-8 Eylül 1920) Doğu Halkları Kurultayı'nda devrimci işçi hareketinin ezilen halkların ulusal kurtuluş hareketiyle ittifakı sorunu görüşülürken, emperyalizmle işbirliğine giden ve kendi sınıfsal amaçlarını savunmak için işçi örgütlerinin üzerine yürüyen ulusal burjuvazinin liderlerine karşı güven konusunda uyarıcı görüşler dile getirilmişti. Nitekim, Bakû kongresinden döndükten sonra M. Suphi ve Türkiye Komünist Fırkası'nın diğer aktifleri yakalanmış ve 29 Ocak 1921 günü Trabzon açıklarında katledilmiştir. Ulusal kurtuluş savaşında Sovyet Rusya'nın yardımıyla zafere ulaşan Türkiye ulusal burjuvazisinin temsilcisi Kemalistler, buna komünistlere karşı baskılarla yanıt vermiş

ve komünist partisini ulus düşmanı örgüt ilan etmiştir. 1922 sonunda Türkiye’de yeni bir antikomünist baskı dalgası yükselmiştir.”

DR. ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN NOTLARI⁴

1. Bu akşam burada Türk burjuvazisinin kıyıcılığının ortak kurbanı M. Suphi, Ethem Nejat ve üç yoldaşın trajik ölümlerini anmak üzere toplanmış bulunuyoruz.

2. Bu yolculuk grubunun belli başlı yöneticileri olan Suphi, Nejat ve Hilmioğlu Hakki kimdir?

4 TŪSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1, CD No: 29, Klasör No: 2_8, Belge No: 124-131 [Fransızca], çeviri: Erden Akbulut.

3. Bu son derece cesur üç yoldaşın karakterlerinin ana özelliklerini ve hayatlarıyla ödedikleri bu akıl almaz tedbirsizliğe düşmelerine yol açan şartları hatırlamak son derece öğretici olacaktır.

4. Bu militanlarla gerek dost olarak, gerekse mücadele yoldaşı olarak görüşmelerim olmuştu. Hatıralarıma başvurarak, sizlere onların resmini çizmeye çalışacağım.

5. Göreceksiniz ki o zamanın şartları, eğitimleri ve çevrelerinin gerekleri itibariyle her üçünün de aynı ham hayallere ve aynı hatalara düşmesi mukadderdi.

6. Şunu bir kez kabul etmek gerekiyor ki, bu yolculuk grubunun sorumluluğu –pek çok zaman yinlendiği gibi- sadece Suphi'ye ait değildir ve bu üç aydın tarafından paylaşılmıştır.

7. Suphi'yi 1907-1909 arasında iki yıl boyunca Paris'te tanıdım ve düzensiz aralıklarla olarak kendisiyle görüş-tüm.

8. Anadolu illerinden, Doğu illerinden birinde doğmuştu. Babası Abdülhamit rejiminin gözde devlet memurlarından biriydi; 1908 Devrimi'nden birkaç yıl önce Abdülhamit kendisine bu Doğu bölgelerinde küçük bir vilayetin valiliğini vermişti.

9. Suphi İstanbul'da Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra siyasal bilgiler mektebindeki dersleri izlemek üzere Paris'e 1907'de geldi. O dönemde, idari unvanların ve nişanların parıltısı onun üzerinde büyük bir etki yapıyordu. Ancak idrakinde bürokratik hiyerarşiye saygısı ile kayna-yan enerjisi çoğu zaman çatışıyor ve elverişli şartlarda ve

ortamda Suphi'nin seçkin bir devrimci haline gelebileceği görülüyordu. Kendisinden çok yaş küçük olduğumdan, bütün çevresinin onu ittiği idarecilik kariyeri batağından onu çekip çıkarmaya katkıda bulunamadım. Sultan'ın devlet memurlarının liyakatine karşılık verdiği nişanlara Suphi'nin atfettiği önemin ve Türkiye'yi sadece taşrada iyi bir idare ile ayağa kaldırmanın olanaklı olduğu yönünde koruduğu inancın gülünçlüğünü göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordum.

Kendisine böyle karşı çıkıldığında çok rahatsız oluyordu. Ancak bu konular üzerine daha derinlemesine düşünmesini önlemiyordu ve sosyal bakışı gitgide daha radikal hale geliyordu.

Meşrutî devrim sırasında burjuva devrimcisi haline gelmişti bile. Tüm varlığını samimiyetle ve en küçük bir ihtirazî şart koşmadan İttihat ve Terakki Partisi'ne vermişti.

Kısa süre sonra bu burjuva partisinin kendi programına sadakatsizliğini ve parti içindeki entrikacı anlayışın farkına vararak bütün coşkunluğuyla muhalefet hareketine atıldı.

Maalesef içinde bulunulan durumu tam doğru olarak ayırt etmeyi beceremedi. Her geçen gün liberal muhalefetin büyük toprak sahiplerinin ve saltanatın çıkarlarının sözcülüğünü yaptığı, buna karşılık iktidar partisi kapitalist burjuvaziyi temsil ettiği ve tüm eksikliklerine ve hatalarına rağmen, tarihsel bakımdan, devrimci cephenin İttihatçılardan yana olduğu ortaya çıktı.

O zamanlar henüz iyi bir Marksist olmayan Suphi, Sinop'a sürgün edilinceye kadar bu gericilerle işbirliği içinde kaldı.

1911-12'de iki liberal muhalifle, milletvekilleri Ferit ve Mehmet Ali ile birlikte İfham adlı bir günlük gazete yayınladı.

İttihatçı Sadrazam Mahmut Şevket'e suikast olayına karıştırılarak 1913'te birçok kişiyle birlikte idarî olarak Sinop'a sürgün edildi.

Savaş sırasında ve Rusya'daki Bolşevik devriminden önce bu şehirden firar etti.

Devrimin başlangıcından itibaren Suphi Bolşeviklerin yanında saf tuttu ve ölünceye kadar da bu saflarda kaldı.

1917-1921 arasında 4 yıl boyunca davamıza paha biçilmez hizmetlerde bulundu. Olması istenen her yere anında gitti.

Özellikle Türk askeri esirlerini bir araya getirip teşkilâtlandırmaya çaba harcadı.

Sonunda, dikkate değer sayıda benzer unsuru bir araya getirmeyi başardı ve genelkurmayını Bakû'de kurdu.

Suphi'nin teşkilâtının kelimenin tam anlamıyla bir parti haline gelmesine engel olan, ülkeyle bağların ve bu dağınık ve hiçbir siyasi hazırlığı bulunmayan bütün bu unsurlara ideolojik bir bütünlük kazandırmaya yetenekli yardımcılarının eksikliğiydi.

Azerbaycan Türk Partisi üyelerinin ezici çoğunluğu, doğdukları ülkeyle bağları yıllardır kopmuş küçük burjuvazinin ve köylülüğün deklase unsurlarından (bir takım

subaylardan, askerlerden ve küçük tüccarlardan) oluŐu-
yordu.

Bu Marksist aydın eksikliği, bir  l de, İstanbul Ko-
m nist TeŐkil ti tarafından gönderilmiŐ iyi hazırlıklı iki
militan tarafından kapatılıyordu. Bunlar özlemlerle andığı-
mız Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı yoldaŐlarımızdır.

* * *

1. Ethem Nejat kelimenin her anlamıydı devrimciydi.
2. 1908'den önce İstanbul'da gizli İttihat lar teŐkil tına katıldı.
3. Birkaç Tophane iŐiŐisiyle ilişki kurdu.
4. İttihat i ilk proleter nüvesi kurdu.
5. Durum dayanılmaz hale geldi.
6. Polisin selinden kurtularak bir yabancı gemiyle Avrupa'ya firar etti, ardından Amerika'ya geçti.
7. ÇeŐitli iŐlerde çalıŐarak hayatını kazandı.
8. 1908 Devrimi'nden sonra ülkeye döndü.
9. Bir süre Manastır'da  ğretmen olarak çalıŐtı ve İtti-
hat i gazete Neyyir-i Hakikat'te yazılar yazdı.
10. Daha sonraları birçok vilayette hassas Milli EĐitim
MüdürlüĐü görevini yürüttü ve arkasında radikal re-
formcu  n n  bıraktı.
11. Suphi'nin baŐına gelenin tam tersine, İttihat ve
Terakk'i'nin tarihsel rolünü kavradı ve İttihat i politi-
kanın bozgununa kadar bu parti içinde faaliyet yürüt-
t .

12. 1918 ayaklanması sırasında Almanya'da bulunuyordu.
13. Türkiye'nin sosyal hareketinde yeni bir dönemin açıldığını böylece gördü.
14. Bir tereddüt anı geçirdi. Biçimlenmekte olan işçi ve köylü hareketi ile milliyetçi hareket arasında bir seçim yapma konusunda bir şaşkınlık geçirdi.
15. Berlin'deki Türk genç işçi ve aydınlarının Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi teşkilâtını yakından izledi. Ancak katılmadı.
16. 1919 ilkbaharında İstanbul'a döndüğünde tarafını seçti ve bizimle ilişki kurdu.
17. O andan itibaren, ruhunu ve bedenini işçi devriminin hizmetine verdi.
18. Türkiye İşçi ve Köylü Partisi'nin en aktif militanlarından biri haline geldi. En hassas adımlara ve hizmetlere her zaman ilk o talip oldu.
19. İlk Marksist dergimiz Kurtuluş'un dostuydu (?).
20. 1920 ortalarına doğru durum çok kritik hale geldiğinde, partimizin en adanmış militanlarına bir 3. Enternasyonal gizli grubu kurma önerisi götürdük; buna büyük bir coşkuyla katıldı.
21. K.E.'nin II. Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'ya bir delegasyon gönderilmesi sorunu gündeme geldiğinde, bu son derece zorlu görevi yerine getirmeye de hemen talip oldu.
22. Şu hususu da anımsamak gerekir ki, hiçbir maddi kaynağımız, Rusya ile hiçbir bağlantımız yoktu; İstanbul Antant devletleri orduları ve donanmaları tarafından işgal altındaydı.

23. Delegemiz, bu yolculuğu, bir dizi glgn arasından, partiden tek kuruş yardım almadan, kendi olanaklarıyla yapmak zorundaydı.
24. O sırada, Berlin'den İşçi ve Köylü Partisi'nin eski kurucularından biri geldi; bu Hilmioğlu Hakkı'ydı.
25. Bu yoldaşı pek az tanıyabildim. Zira Komintern nezdindeki görevinde Nejat'a eşlik etmeyi kabul etti.
26. Ancak